

УДК 004.451.53:004.738.5:025.2:06.017

КОНЗОРЦИЈУМ БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ ЗА ОБЈЕДИЊЕНУ НАБАВКУ: ДА ЛИ ДОВОЉНО КОРИСТИМО ЕЛЕКТРОНСКЕ ИЗВОРЕ ИНФОРМАЦИЈА *

Биљана Косановић
Народна библиотека Србије
Центар за научне информације и рефералну делатност

Сажетак

Највећи део набавке иностраних научно-техничких информација се у Србији обавља кроз КоБСОН (Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку). У раду је дат преглед претплаћених информационих извора укључујући и прве статистичке показатеље степена искоришћености. Такође су представљене и остале активности које се одвијају у оквиру КоБСОН-а као и наредни кораци који ће бити предузети у циљу повећања искоришћености претплаћених ресурса.

Кључне речи: инострани извори информација, научне информације, базе података пуног текста, електронске информације, конзорцијум

Abstract

The largest part of the acquisition of foreign scientific and technical information in Serbia is carried out through KoBSON (Consortium for Coordinated Acquisition). Main goal of this article is to make survey of all subscribed resources and to present some statistical data about usage. Recent activities within KoBSON as well as activities that will be launched in order that subscribed resources be more effectively used are reviewed.

Key words: foreign information resources, scientific information, full text databases, electronic information, consortia

1. УВОД

Суштина организовања библиотека у конзорцијуме је сарадња, односно рад две или више библиотека заједно /1/, а у циљу постизања веће ефикасности у раду. У свету се најчешће конзорцијуми оснивају ради изградње узајамних каталога (заједничка и боље искоришћена опрема, јединствен рачунарски програм), едукације (недуплирање курсева, удруженим средствима до квалитетнијих предавача) и набавке електронских извора (обезбеђивање више, бољих и јефтинијих сервиса, пуне искоришћености електронских извора, праћење и евалуација).

Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН) је први покушај организовања библиотека Србије на тај начин /2/. Од иницијативе за формирање Конзорцијума, новембра 2001, до данас, основна идеја заједничког наступа и рада, дала је већ позитивне резултате.

Резултати нашег рада, видљиви су у свим научно-истраживачким и образовним институцијама које су показале заинтересованост. Како је један од наших циљева и редовно праћење искоришћености набављених сервиса то је и намена овог рада да утврди да ли се електронске научне информације довољно користе. Други циљ је да још једном упозна колеге библиотекарe и крајње кориснике о свим доступним сервисима у Србији.

2. ЦИТАТНЕ БАЗЕ И БАЗЕ СА САЖЕЦИМА

2.1. Цитатни индекси (Web of Science)

Цитатне базе ISI-Thomson (Institute for Scientific Information, Philadelphia) су најпознатији, широко коришћен, светски извор научних информација. Развој софтверске технологије битно је променио начин приступа базама података те врсте. Произвођачи база се све више оријентишу на on-line приступ својим

---

* Рад је изложен на Стручном скупу Коришћење електронских извора информација, одржаном у оквиру Осме скупштине Заједнице библиотека универзитета у Србији, 26. септембра 2002. године у Народној библиотеци Србије у Београду.

издањима, те је тако и ISI 1997 године уврстио нов производ у своју понуду: Web of Knowledge. Сервис обухвата јединствени приступ до свих производа ISI-а: Web of Science, Current Contents, Current Proceedings. Сваки од ових производа могуће је претплатити појединачно. За претходну и ову годину претплаћен је Web of Science /3/ који обухвата сва три цитатна индекса (Science Citation Index, Social Science Citation Index и Arts and Humanities Citation Index), и у ком се путем цитатних информација и сажетака реферише 8.500 најутицајнијих научних часописа. Приступ је омогућен за текућу и претходне две године. Од марта 2002 до марта ове године обављено је укупно 9.049 претраживања. Резултати (График 1.) указују да се број претраживања стално повећава.

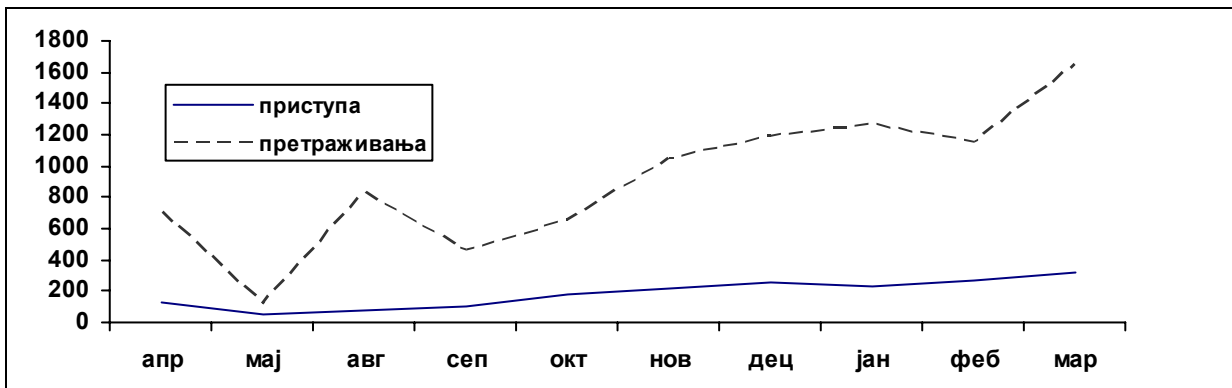

График 1. Број приступа и претраживања сервиса Web of Science, април 2002 - март 2003

Увидом у тип претраживања уочено је да се овај извор користи скоро искључиво за праћење цитираности појединаца, а да се могућности предметног претраживања скоро и не користе. Ту праксу би требало изменити, јер овај извор (иако само до нивоа апстракта) обухвата најутицајније часописе свих светских издавача и из свих научних области.

2.2. Квалитет страних часописа (Journal Citation Report)

Сваке године израчунавају се фактори утицаја (impact factor) за све часописе који се реферишу у наведеним цитатним базама и за све часописе који су били цитирани у њима. Резултати се објављују у оквиру посебног производа: Journal Citation Reports. То је јединствени извор података о квалитету часописа, добијен на основу праћења преко 7.000 часописа. Фактор утицаја часописа је данас веома раширен критеријум за избор часописа у библиотекама, као и за помоћ ауторима у избору у ком часопису објавити рад. За сваки појединачни часопис доступан је фактор утицаја за 2000. и 2001. годину као и његов ранг у оквиру дисциплине коју покрива. Ова база података купљена је у форми CD-ROM-а, за једног корисника, али је, у договору са издавачем, омогућено да податак о фактору утицајности буде on-line доступан преко веб странице КоБСОН-а /4/. Тиме је омогућено и редовно праћење искоришћености ове базе (График 2.).

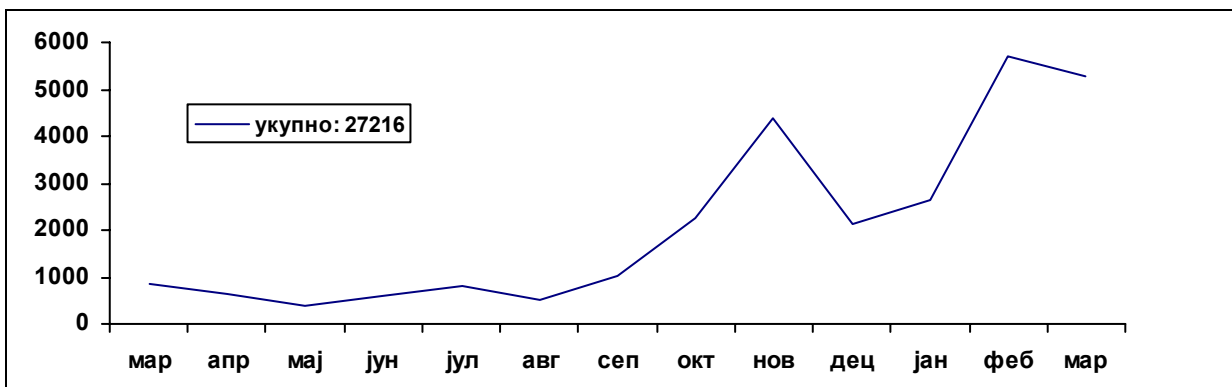

График 2. Број претраживања базе Електронски часописи (са фактором утицајности)

Нагли пораст приступа у фебруару и марту месецу ове године последица је најаве Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије за стриктну примену ових показатеља при избору у звања, пријављивању за пројекте и сл.

2.3. База података из области хемије (Sci Finder)

Chemical Abstracts је најпознатији и незаобилазни извор података за све истраживаче у области хемије и сродних дисциплина. Пре 1990. године у Србији је набављано чак седам комплета, да би тај број опадао, а у последњих неколико година ни једна институција у Србији не поседује целокупан комплет.

Најновији изнформациони извор је SciFinder, који омогућава веб (on-line) приступ свим годиштима Chemical Abstract-а од 1906. године, са могућношћу претраживања формула. Омогућено је да бази података SciFinder могу истовремено приступити три корисника из осам институција у Србији. Време (изражено у минутима) проведено у коришћењу сервиса приказано је у Табели 1. Само у четири случаја у прва три месеца ове године забележен је истовремен приступ три корисника, што указује да је број истовремених корисника који је претплаћен сасвим довољан. У наредном периоду приступ ће бити омогућен за још једну институцију са Универзитета у Нишу.

	јануар	фебруар	март	укупно
Хемијски факултет, Београд	10559	8900	9358	28817
Технолошко-металуршки факултет, Београд	3618	872	1643	6133
Природно-математички факултет, Нови Сад	81	69	2438	2588
Технички факултет, Бор	583	83	7	673
САНУ		181	482	663
Институт за нуклеарне науке, Винча			628	628
Факултет ветеринарске медицине, Београд		311	130	441
Фармацеутски факултет, Београд		46	344	390
Рачунарски центар Универзитета, Београд	101	90	185	376
Електротехнички факултет, Београд	35	140	158	333

Табела 1. Време коришћења SciFinder-а по институцијама изражено минутима

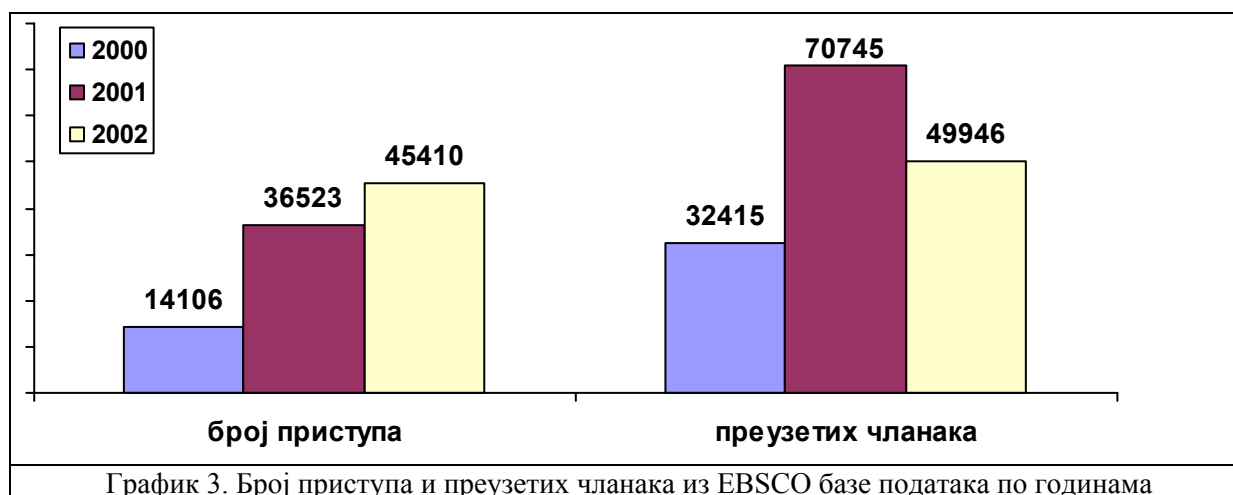
Успешна администрација коришћења овог сервиса која се обавља преко Хемијског факултета у Београду /5/, указује да је за специјализоване сервисе умесније ангажовање ускостручних институција, него општих библиотека. То се пре свега односи на администрацију и популаризацију самог сервиса, док је набавку и даље умесније обављати кроз Конзорцијум.

3. Базе података пуног текста

3.1. EBSCO база (<http://search.epnet.com>)

Пројекат eIFL Direct (Electronic Information for Libraries) је резултат иницијативе мреже фондације Сорос и Института за отворено друштво /6/, са циљем да се земљама у транзицији обезбеди приступ базама података и часописима са пуним текстом у електронском облику. Започет је сарадњом са EBSCO издавачем /7/, који пружа приступ до осам база података са 6935 различитих часописа датих у пуном тексту, претежно из друштвених наука и медицине. Коришћење EBSCO сервиса, преко eIFL-а, започело је у Србији новембра 2000. године.

Резултати (График 3.) указују да је број приступа и претраживања у сталном порасту, док је приметно мањи број преузетих радова у пуном тексту. Претпоставља се да је то последица већег поверења крајњих корисника у сталну доступност те да се преузимање на свој рачунар обавља само за оне радове који се тренутно користе.

Увидом у институције које приступају овом сервису (Табела 2.), уочено је да се још увек највећи број корисника пријављује преко заједничког налога (eIFL, Serbia). Таква пракса онемогућава детаљније праћење приступа и уочавање могућих проблема.

назив интитуције	приступ	чланци
КоБСОН – Србија (заједнички налог)	6189	34799
Медицински факултет, Нови Сад	1467	5725
Институт “Лола”, Београд	393	4565
Пољопривредни факултет, Земун	2070	3834
Машински факултет, Београд	1552	2807
Истраживачка станица Петница	707	2665
Универзитетска библиотека, Београд	789	1624
Народна библиотека Србије	466	986
Филозофски факултет, Београд	126	960

Табела 2. EBSCO показатељи по институцијама

3.2. HighWire и Institute of Physics Publishing

У оквиру пројекта eIFL је проширен списак доступних full-text база и на STM (Scientific, Tehnical, Medical) дисциплине. Као учесници пројекта имали смо обавезу да испитамо потребе наших истраживача за понуђеним сервисима. На постављени упитник одговорило је чак 127 институција (77 факултета, 44 института и 6 научноистраживачких центара из привреде). Тренутно је у Србији доступна база података HighWire са часописима из медицинских наука. Највише преузетих чланака је из часописа приказаних у Табели 3.

У протеклом периоду интензивно је коришћена и база података са свим издањима Institute of Physics Publishing-a. На жалост, недовољан број пријављених земаља условио је да ћемо овај сервис морати или самостално да претплатимо или у оквиру неког другог међународног конзорцијума (нпр. INIS **Consortium**).

3.3. Science Direct (www.sciencedirect.com)

Испитивањем заступљености познатих светских издавача у наведеним сервисима, уочено је да неки од њих право на full-text доступност задржавају за себе. Elsevire преко свог сервиса Science Direct нуди приступ својим издањима часописима у пуном тексту за 2003. годину као и за претходни период 1998-2002. Пробни приступ је омогућен у децембру 2002. године, а од почетка ове године преко овог сервиса доступно нам је 1.400 различитих наслова.

У циљу што боље искоришћености први пут је организована обука за крајње кориснике. Значајан одзив (93 пријављена полазника) указује да заинтересованост истраживача постоји, али и да је евидентна и њихова необавештеност о свим расположивим ресурсима.

Назив часописа	чланака
Journal of Biological Chemistry	2111
Blood	1506
American Journal of Psychiatry	963
Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism	860
Clinical Chemistry	699
Journal of Neuroscience	506
Plant Physiology	427
Endocrinology	376
Endocrine Reviews	325
Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences	180
Plant Cell	136
Psychiatric Services	114
Molecular Endocrinology	109
American Journal of Geriatric Psychiatry	73

Табела 3. Број преузетих чланака из HighWire по часописима

3.4. Springer Link (link.springer.de)

Springer је још један од издавача који је омогућио приступ својим full-text базама преко Интернет-а. Овај сервис, међутим, постаје доступан тек ако се заинтересована институција или Конзорцијум претплати на барем десет часописа у виду папирних издања. Постављени услов остварен је координарном набавком часописа. Укупно је преузето 14.706 чланака (Табела 4.) у пуном тексту, из чега произилази да цена појединачног чланка износи 0.4 долара. То свакако указује на високу исплативост оваквог приступа, јер сви други видови набавке чланака су значајно скупљи.

назив институције	2002	2003	укупно
Технолошки факултет, Нови Сад	6168	0	6168
Онколошки институт, Сремска Каменица	2266	712	2978
Институт за нуклеарне науке, Винча	1356	154	1510
Институт за физику, Земун	1003	416	1419
Медицински факултет, Београд	623	113	736
Биолошки факултет, Институт за ботанику	230	449	679
Технолошко-металуршки факултет	668	4	672
Народна библиотека Србије	653	5	658
Електротехнички факултет, Београд	344	21	365
Факултет за физичку хемију, Београд	239	60	299
Научни институт за ветеринарство, Нови Сад	29	212	241
Математички факултет, Београд	83	102	185
Машински факултет, Крагујевац	74	54	128
Центар за пестициде	113	7	120

Табела 4. Број преузетих чланака према институцијама и годинама

Иако је анкетом евидентирано чак 117 заинтересованих институција (све су регистроване за приступ), чак 67 (57.2%) од њих ни један пут није приступило овим сервису од почетка претходне године.

Како регистрација подразумева сталну IP адресу, то значи да у свим тим институцијама постоји и рачунарска опрема, и стални приступ Интернету. Како је мало вероватно да у тим институцијама нема заинтересованих истраживача или студената, чини се да је главни проблем у обавештености.

3.5. Emerald (www.emeraldinsight.com)

База података Emerald садржи електронске часописе из области економије, менаџмента, библиотекарства али и значајан број наслова из техничких дисциплина. Сервис је у редовној употреби од јануара месеца ове године, након успешног пробног периода из јуна протекле године. Збирни подаци за све пријављене институције дати су у Табели 5.

	број приступа	преузетих чланака
Универзитет у Нишу	8	7
Народна библиотека Србије	23	18
ФОН	1	0
Библиотека Матице српске	61	150
Универзитет у Београду	155	146
Економски факултет, Суботица	3	0
Институт у Винчи	36	2
Лола институт	36	316

Табела 5. Збирни подаци за Emerald

4. ВЕБ СТРАНИЦА ЦЕНТРА ЗА НАУЧНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ И РЕФЕРАЛНУ ДЕЛАТНОСТ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ (WWW.NBS.BG.AC.YU/KOBSON)

Децембра 2001. године оформљена је посебна веб страница Центра за научне информације и рефералну делатност Народне библиотеке Србије. На овој страници доступна су сва обавештења о доступним страним базама података, свим пројектима у којима Конзорцијум учествује, као и најава организованих предавања и презентација.

Корисницима (истраживачима) је, такође, понуђено да се пријаве на e-mail листу и тако редовно буду обавештавани о свим новинама у КоБСОН-у. Овај сервис је почео са радом почетком фебруара ове године и до сада се пријавило 199 корисника. Можемо очекивати да ће се на овај начин већи број истраживача, наставника и студената редовно информисати, а тиме и бити у могућности да искористе претплаћене сервисе.

5. ПОПУЛАРИЗАЦИЈА И ОБРАЗОВАЊЕ

На основу досадашњег коришћења електронских извора оцењујем да наведени сервиси превазилазе тренутне потребе истраживачке заједнице. Да би се обезбедила пуна искоришћеност обезбеђених ресурса мора се уложити посебан напор за обавештавање и образовање како библиотекара тако и самих истраживача за коришћење електронских извора.

Конзорцијум је преузео на себе организацију, реализацију и евалуацију програма обавештавања и образовања. У протеклих шест месеци организовано је седам презентација о доступним електронским изворима у Београду, Новом Саду и Крагујевцу. Сваки напор уложен у ову врсту активности вишеструко ће се вратити кроз пуно коришћење база података које се скупо плаћају, а (још увек) мало користе. Разлози за релативно ниску искоришћеност су последица недовољне обавештености библиотекара, затим необучености и незаинтересованости истраживача за коришћење електронских извора, и тек на крају недовољне техничке опремљености библиотека.

6. ЛИТЕРАТУРА

1. Peters Thomas A. (2001), Agile Innovation Clubs, *Journal of Academic Librarianship*, Vol. 27, br. 2, str.149-152
2. Косановић Биљана (2002), Координирана набавка иностраних извора научно-техничких информација у Србији: стање и перспективе, *Инфотека*, вол. 3, бр. 2, стр. 55-63
3. Веб страница: www.isinet.com
4. Веб страница: nainfo.nbs.bg.ac.yu/Elecas
5. Веб страница Хемијског факултета у Београду: helix.chem.bg.ac.yu/scifind
6. Веб страница eIFL конзорцијума: www.eifl.net
7. Quint Barbara (1999), EBSCO Continues International Expansion with 39-Country Consortium Deal, *Information Today*, Vol. 16 br. 11, str. 60-65